

INKLYUZIV TA'LIMNING TAMOYILLARI VA UNGA BO'LGAN EHTIYOJLAR, UNING SABABLARI BOSQICHLARI

Axrorova Ruxshona

Jizzax davlat pedagogika universiteti

2-bosqich talabasi

EMAIL:axrorovaruxshona07@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada inklyuziv ta'limning tamoyillari, unga bo'lgan ehtiyoj va uning asosiy sabablari hamda bosqichlari haqida batafsil ma'lumot beriladi. Inklyuziv ta'lim barcha bolalar uchun teng ta'lim imkoniyatlarini yaratishga qaratilgan bo'lib, bu jarayonning asosiy omillari, pedagogik yondashuvlari va jamiytdagi ahamiyati yoritib beriladi. Shuningdek, inklyuziv ta'lim tizimining joriy etilish bosqichlari, duch kelinadigan muammolar va ularni bartaraf etish strategiyalari muhokama qilinadi. Dunyo tajribasi asosida inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar ham keltirilgan.

Kalit so'zlar: Inklyuziv ta'lim, teng imkoniyatlar, maxsus ehtiyojli bolalar, pedagogik tamoyillar, ta'lim integratsiyasi, ijtimoiy moslashuv, ta'lim tizimi, psixologik qo'llab-quvvatlash, ta'lim siyosati, innovatsion yondashuv.

Zamonaviy ta'lim tizimi har bir bolaning individual ehtiyojlariga moslashgan holda rivojlanishi kerak. Shu nuqtayi nazardan, inklyuziv ta'lim jamiyatning barcha a'zolarini qamrab oladigan, hech kimni ta'lim jarayonidan chetda qoldirmaydigan yondashuv sifatida tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Inklyuziv ta'limning asosiy maqsadi – jismoniy, aqliy yoki psixologik jihatdan imkoniyati cheklangan bolalar, ijtimoiy himoyaga muhtoj yoshlar va turli o'ziga xos ehtiyojlarga ega bo'lgan shaxslar uchun ta'lim olish imkoniyatlarini tenglashtirishdir. Ushbu tizim nafaqat maxsus ehtiyojli bolalarni qo'llab-quvvatlashni, balki ularni jamiyatga to'laqonli integratsiyalashuvini ham ta'minlaydi.

Inklyuziv ta'lim barcha bolalar uchun teng imkoniyatlar yaratishga asoslangan bo'lib, uning quyidagi asosiy tamoyillari mavjud: Teng huquqlilik – Har bir bola, ularning imkoniyatlaridan qat'i nazar, sifatli ta'lim olish huquqiga ega. Individuallashtirilgan yondashuv – Ta'lim jarayoni har bir o'quvchining ehtiyoj va qobiliyatlariga moslashtiriladi. Integratsiya va ijtimoiy moslashuv – Maxsus ehtiyojga ega bolalar jamiyat hayotiga faol jalb qilinadi. O'zaro hamkorlik – Pedagoglar, otalar, psixologlar va jamiyat a'zolari inklyuziv ta'lim jarayonida faol ishtirok etishi kerak. Moslashuvchan o'quv muhit – Dars jarayoni, metodika va materiallar barcha o'quvchilar uchun qulay bo'lishi lozim.

Inklyuziv ta'limga bo'lgan ehtiyoj va uning sabablari

Inklyuziv ta'limning rivojlanishiga quyidagi omillar sabab bo'lmoqda: Jamiyatda inson huquqlari va ijtimoiy tenglikning ahamiyatining ortishi – Har bir inson ta'lim olish huquqiga ega bo'lib, bu BMT va boshqa xalqaro tashkilotlar tomonidan ham qo'llab-quvvatlanmoqda. Maxsus ehtiyojli bolalar sonining ko'payishi – Tibbiyot va pedagogika sohasidagi ilg'or tadqiqotlar imkoniyati cheklangan bolalar ta'limini takomillashtirish zaruratini yanada oshirmoqda. Ta'lim tizimini modernizatsiya qilish talablari – Ta'lim sifati va samaradorligini oshirish uchun inklyuziv yondashuvlar zarur. Ijtimoiy-iqtisodiy omillar – Ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalar uchun sifatli ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish muhim.

Inklyuziv ta'lim jarayonining bosqichlari

Inklyuziv ta'lim tizimi bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. Uning asosiy bosqichlari quyidagilar: Tayyorlov bosqichi Inklyuziv ta'lim bo'yicha normativ-huquqiy bazani yaratish. Pedagoglar va psixologlarni tayyorlash. Ota-onalar va jamiyat orasida tushuntirish ishlarini olib borish.

Boshlang'ich integratsiya bosqichi

Maxsus ehtiyojli bolalarni umumiy ta'lim tizimiga jalb qilish. Moslashtirilgan o'quv dasturlarini ishlab chiqish. O'quv muhitini inklyuziv ta'lim talablariga moslashtirish.

Tizimli rivojlantirish bosqichi

Maxsus ta'lim metodlarini keng joriy etish. Psixologik va pedagogik yordam xizmatlarini rivojlantirish. Ta'lim jarayonida zamonaviy texnologiyalar va innovatsion uslublarni qo'llash.

Barqaror rivojlanish bosqichi

Ta'lim muassasalarida inklyuziv ta'limning barqaror tizimini yaratish. Inklyuziv ta'lim bo'yicha ilg'or tajribalarni almashish. Davlat tomonidan doimiy qo'llab-quvvatlash tizimini yo'lga qo'yish. Inklyuziv ta'limni rivojlantirishdagi muammolar va ularni hal qilish yo'llari Inklyuziv ta'limni joriy etishda quyidagi muammolar mavjud: Pedagoglarning tayyor emasligi – O'qituvchilar maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlash bo'yicha yetarli bilim va ko'nikmalarga ega emas. Infratuzilmaning yetishmovchiligi – Aksariyat maktablar inklyuziv ta'lim talablariga javob bermaydi. Jamoatchilikning tushunchasi yetarli emas – Inklyuziv ta'lim haqida noto'g'ri qarashlar mavjud. Moliyaviy va resurs ta'minotining kamligi – Maxsus darsliklar, texnologiyalar va uslubiy qo'llanmalar yetarli emas. Bu muammolarni hal qilish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim: O'qituvchilarni inklyuziv ta'lim bo'yicha maxsus kurslarda o'qitish. Ta'lim muassasalarining infratuzilmasini moslashtirish. Ota-onalar va jamiyat uchun axborot-tushuntirish ishlarini olib borish. Davlat va xususiy sektor hamkorligini rivojlantirish orqali moliyaviy ta'minotni yaxshilash.

Inklyuziv ta'lim bo'yicha xalqaro tajriba

Dunyoning rivojlangan mamlakatlarida inklyuziv ta'lim muvaffaqiyatli amalga oshirilmoqda: Finlyandiya – Har bir o'quvchining individual ehtiyojlariga moslashtirilgan ta'lim tizimi. AQSh – Inklyuziv ta'lim bo'yicha maxsus qonunlar va dasturlar ishlab chiqilgan. Germaniya – Maxsus ehtiyojli bolalar uchun reabilitatsiya markazlari va oilaviy qo'llab-quvvatlash tizimi mavjud. Yaponiya – Inklyuziv ta'limni ta'minlash uchun zamonaviy texnologiyalar keng qo'llaniladi.

Ushbu tajribalarni o'rganish orqali O'zbekistonda ham inklyuziv ta'limni rivojlantirishga katta hissa qo'shish mumkin.

Inklyuziv ta'lim har bir bolaning individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda sifatli ta'lim olish huquqini ta'minlashga qaratilgan zamonaviy yondashuvdir. Uning asosiy tamoyillari – teng huquqlilik, individuallashtirilgan yondashuv, integratsiya va ijtimoiy moslashuv bo'lib, ushbu ta'lim tizimini joriy etish nafaqat imkoniyati cheklangan bolalar, balki jamiyatning har bir a'zosi uchun ham katta ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda inklyuziv ta'limga bo'lgan ehtiyoj ortib bormoqda. Bu jarayonni samarali tashkil etish uchun o'qituvchilarni maxsus tayyorlash, ta'lim muassasalarining infratuzilmasini rivojlantirish va jamiyatda tushunchani oshirish muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, moliyaviy va resurs ta'minotini yaxshilash orqali inklyuziv ta'lim tizimini yanada rivojlantirish mumkin.

Dunyo tajribasi shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'limning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. O'zbekistonda ham inklyuziv ta'limni keng joriy etish orqali ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, imkoniyati cheklangan bolalarning ijtimoiy integratsiyasini oshirish va ularning kelajakdagi hayot sifatini yaxshilash mumkin.

Kelajakda inklyuziv ta'lim tizimini yanada rivojlantirish uchun xalqaro tajribalardan foydalanish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish va barcha manfaatdor tomonlarning hamkorligini mustahkamlash lozim. Faqat shundagina inklyuziv ta'limning to'laqonli va samarali faoliyat yuritishi ta'minlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022–2026-yillarda ta'lim tizimini rivojlantirish strategiyasi" qarori. – Toshkent, 2022.
3. Xodjayev B., O'rinboyeva M. Inklyuziv ta'lim asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
4. Ismailova G. Maxsus pedagogika va inklyuziv ta'lim. – Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2021.
5. Vygotsky L.S. Psixologiya va pedagogika asoslari. – Moskva: Pedagogika, 1986.
6. UNESCO. Inclusive Education: The Way of the Future. – Paris, 2009.

7. Ainscow M., Dyson A. Improving Schools, Developing Inclusion. – London: Routledge, 2006.
8. Booth T., Ainscow M. Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools. – Bristol: CSIE, 2011.
9. Florian L. Handbook of Inclusive Education for Educators, Administrators, and Planners. – New York: Routledge, 2015.
10. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. Inklyuziv ta'lim metodik qo'llanmasi. – Toshkent, 2022.